

Brussel, De Schelp, 27 maart 2024

Dank om hier aanwezig te zijn

Goeie morgen iedereen. Dank om hier aanwezig te zijn. Jullie aanwezigheid straalt een openheid en waardering uit voor wat de maandcommissarissen te vertellen hebben. Het geeft blijk van een grote bereidwilligheid om nóg beter zorg te dragen voor de jongeren in gemeenschapsinstellingen, voorzieningen veilig verblijf of het Vlaams detentiecentrum

Het is belangrijk dat de samenleving de kaart blijft trekken van het welzijn van de jongeren en hun rechten, ook al hebben ze een delict gepleegd, of leggen hun gedrag en problemen een grote druk op het leefklimaat in de voorzieningen.

Magda Massoels, voormalig afdelingshoofd gemeenschapsinstellingen, ging recent op pensioen. Ze zei mij ooit: 'achter iedere MOF-jongere in een gemeenschapsinstelling, zit een POS-jongere', nu VOS-jongere dus. Het is een zin die bij mij is blijven plakken omdat het zoveel in zich draagt. Het zegt: blijf de context van de jongere zien.

- Kijk naar de jongere en zie zijn verhaal met zijn blessures of zijn thuis die kampt met een gebrek aan draagkracht.
- Realiseer dat jongeren in gemeenschapsinstelling - en de mensen die er werken - in een gesloten context verblijven en werken. En dat geslotenheid a priori druk legt op de relaties tussen mensen, tussen jongeren en hun begeleiders of tussen de jongeren onderling.
- En weet dat er een maatschappelijke context bestaat, die, één, dreigt over te tillen naar een tunnel-visie op MOF jongeren, alsof ze geen context hebben en geen jongeren zijn met blessures of een gebrek aan kansen, én twee, dat onze samenleving doorheen de tijd steeds meer kiest voor geslotenheid. Bijvoorbeeld: in 2010 schreef het Kinderrechtencommissariaat, ik citeer: 'In België steeg de gesloten capaciteit voor jongens in minder dan tien jaar tijd van pakweg 100 tot 450 plaatsen'. Nu, 24 jaar later, tellen we in plaats van 100 plaatsen in heel België, in Vlaanderen alleen, een maximumcapaciteit van 315 plaatsen in de gemeenschapsinstellingen. De maximumcapaciteit van het Vlaams detentiecentrum is vastgelegd op 8 plaatsen. En eind 2024 verblijven er in principe 163 jongeren in een voorziening veilig verblijf.

Het feit dat jullie hier aanwezig zijn, bewijst hoe belangrijk het is om kritisch te blijven kijken naar geslotenheid als antwoord op wangedrag van jongeren en dat we het welzijn van de jongeren en hun rechten moeten blijven vooropstellen. Dus dank om hier te zijn.

Goeie praktijken

Het jaarverslag 2023 van de Commissie van Toezicht voor Jeugdinstanties heeft én de ambitie om de knelpunten die de maandcommissarissen horen en waarnemen, in kaart te brengen, én om de goede praktijken die de maandcommissarissen ervaren en zien gebeuren aan het licht te brengen.

Het zou een grote zonde zijn om de veelbelovende praktijken, die de maandcommissarissen tijdens hun bezoeken zien, te laten liggen.

In het jaarverslag vind je voor bijna elk levensaspect, een veelbelovende praktijk. Je vindt ze telkens in de kadertjes in het jaarverslag. Ze kregen de titel suggestie – goede praktijk mee.

De goede praktijken die voor mij persoonlijk het meest aantrekken zijn:

- Het inzetten op uitwijkmogelijkheden om escalaties te voorkomen – zoals sporten, buiten zijn en fitnessen, mogelijkheden om je energie ergens kwijt te kunnen
- En de directeur van een veilig verblijf die het driemaandelijks overlegmoment tussen de maandcommissaris en de directie als een sterk participatie-instrument voor de jongeren inzet. De directeur nodigt de jongeren mee uit voor het overleg.

Goeie begeleiders

Maar wat als kop en schouders boven de waardering van de goede praktijken uitsteekt, is de waardering en de dankbaarheid voor begeleiders.

Elk maandcommissaris hoort het meermaals van de jongeren en schrijft er ook meermaals over.

- Een jongere in een gemeenschapsinstelling zegt:
‘Mijn IB is echt de max. Het is een heel behulpzame persoon, met een warm hart. En altijd respectvol naar de jongeren toe. Het is echt een heel goeie begeleider’
- Een maandcommissaris schrijft over een jongere in veilig verblijf:
‘Ze geeft aan om hier rust te vinden en dat ze het heel fijn vindt - altijd bij de begeleiding terecht te kunnen wanneer ze wil praten’
- De maandcommissaris van het Vlaams detentiecentrum schrijft dat sommige bewakingsassistenten goede relaties met de jongeren opbouwen en eigenlijk de rol vervullen van begeleiders, zonder de pedagogische opleiding of omkadering.

Opgroeien en zorgdragen in een context onder spanning

Maar de maandcommissarissen zien ook de moeilijke omstandigheden waarin de begeleiders proberen zorg te dragen voor de jongeren. Ze zien een context onder spanning door het personeelstekort.

Alle voorzieningen – gemeenschapsinstellingen en veilig verblijf – zeggen aan de maandcommissarissen dat het **personeelstekort en de personeelsuitval** de werking verstoren.

Een maandcommissaris schrijft:

“Vorige keer zag ik een begeleidster. Ze vertelde toen vol vuur en passie over ‘haar’ meisjes, over hoe ze ermee omging, dat ze het pittig vond maar ook heel erg boeiend. Nu heeft ze ontslag genomen. Ik zag toen ook nog een andere begeleidster die ondertussen ook vertrokken is. Het is erg duidelijk dat het niet vanzelfsprekend is om goed te begeleiden.”

- Omdat er te weinig begeleiders zijn voor de leefgroep of omdat leerkrachten afwezig zijn, moeten jongeren vaker op de kamer blijven dan gepland.
- Begeleiders geven aan dat het moeilijk is om aan de slag te gaan met nieuwe methodieken wanneer ze onderbemand zijn.

- Ervaren hulpverleners vertellen dat ze te veel in de rol van boeman geduwd worden, omdat de nieuwe medewerkers nog handelingsverlegen zijn, conflicten escaleren, en zij dan moeten tussenkomen.

De context staat ook onder spanning door de **wachlijsten** en gebrek aan zorg op maat. Het is een realiteit dat weegt op de jongeren, de begeleiders en de verantwoordelijken van de voorzieningen.

Maandcommissarissen hoorden jongeren die, dankzij het traject in de voorziening en de zorgen die ze kregen, klaar zijn voor een volgende stap. Maar ze hoorden ook vele jongeren die perspectief missen.

Door de lange wachlijsten in de hulpverlening, in open voorzieningen en psychiatrische afdelingen of eenheden voor begeleid zelfstandig wonen, zeggen jongeren niet te weten waar ze aan toe zijn. Hoelang zal hun verblijf duren? Wat gebeurt er nadien met hen? Jongeren vertellen hoe ze in hun instelling moeten blijven (lang) nadat het doel van hun verblijf daar bereikt is. Het vreet aan hun motivatie en betrokkenheid.

En een derde spanning die op de context is de **druk op de leefgroepen**. De maandcommissarissen zagen jonge kinderen, jongeren met beperkte cognitieve vaardigheden of jongeren met zware psychische problemen voor wie er nog geen plaats is in een gespecialiseerde voorziening.

Begeleiders vertellen aan de maandcommissarissen dat ze aan deze jongeren niet de nodige veiligheid en nabijheid kunnen bieden, die ze willen bieden. De jonge kinderen proberen ze zoveel mogelijk gescheiden te houden van de andere jongeren.

Voor de problemen die gepaard gaan met een context **vraagt de commissie aan de Vlaamse overheid:**

- Zorg voor genoeg personeel, middelen en ondersteuning voor de begeleiding van jongeren.
- Zorg dat jongeren op een vervolgtraject kunnen rekenen dat tegemoetkomt aan hun groeiende nood aan zelfstandigheid of hun nood aan gespecialiseerde zorg op maat.

De **commissie vraagt aan de federale overheid:**

- Zorg dat jongeren met ernstige psychiatrische problemen toegang hebben tot gespecialiseerde zorg. Deze jongeren horen niet thuis in een gemeenschapsinstelling, in een voorzieningen veilig verblijf of in het Vlaams detentiecentrum.

Opgroeien en zorgdragen in een gesloten context

Ik zei het al, geslotenheid legt a priori druk op de relaties tussen mensen. Vrijheidsbeneming tegen de wil in, roept sowieso verzet op.

- De maandcommissarissen schrijven over jongeren die niet begrijpen waarom hen 'geslotenheid' wordt opgelegd en het heel oneerlijk vinden.
- Ze getuigen over jongeren die pas in de voorziening te horen krijgen dat ze daar moeten blijven, en dat de IB van de jongere de eerste is van wie de jongere te horen krijgt dat hij niet meer terug naar huis kan.

Detentie zet de rechten van kinderen en jongeren onder druk. Door de vrijheidsbeneming kunnen ze geen beroep meer doen op hun school, hun vrije tijds organisaties. Ook riskeren

vele rechten onder druk te staan, zoals hun recht op contact met hun ouders, recht op participatie aan de samenleving.

Voor het VN-Kinderrechtencomité is het duidelijk. Vrijheidsbeneming is een uiterste maatregel, en als ze wordt opgelegd, dan moeten de overheid en de voorzieningen blijven zorg dragen voor de rechten van de kinderen en maximaal inzetten op de re-integratie van de jongeren.

Het is daarnet gezegd tijdens het dubbelinterview, de overheid heeft de voorbije jaren grote stappen voorwaarts gezet en deze stappen werpen hun vruchten af. De maandcommissarissen zien veel beweging. Ze zien dat de instellingen en de voorzieningen inspanningen leveren om knelpunten aan te pakken. Maandcommissarissen krijgen de kans om zaken te melden en ze zien dat ermee aan de slag wordt gegaan.

Maar de commissie stelt ook verschillende snelheden vast.

Grote verschillen tussen de voorzieningen veilig verblijf

Tussen de voorzieningen veilig verblijf beginnen zich grote verschillen uit te tekenen, zowel in visie als in de bejegening van jongeren. Ik geef enkele voorbeelden.

- Vrije tijds activiteiten tijdens het weekend of tijdens een vakantieperiode zijn voor elke jongere in een voorziening een 'plus'. Elke jongere heeft recht op vrije tijd, maar niet elke jongere kan op evenveel vrije tijdsactiviteiten rekenen. In de ene voorziening hangt een vakantieprogramma aan de muur met voor elke dag een vrije tijdsactiviteit. In een andere voorziening vertelt een jongere aan de maandcommissaris:
'Ik mis een bezigheid (tijdens het weekend), gewoon even een wandeling maken met de begeleiding, een frisse neus halen, even weg zijn van tussen deze vier muren,'
- Een ander voorbeeld. Een voorbeeld dat te maken heeft met kamermomenten. Sommige voorzieningen zetten in op een prikkelarme omgeving en bouwen a priori, en op een zeer gestructureerde wijze, kamermomenten in om rust op te leggen. Andere voorzieningen willen geen kamermomenten opleggen. Het strookt niet met hun visie. De kamer van de jongere in de voorziening, is zijn kamer. De voorziening gaat ervan uit dat de jongere zelf het best aanvoelt wanneer hij nood heeft aan rust en zich wil afzonderen van de leefgroep.
- Een derde voorbeeld heeft te maken met fugue. De jongeren in de voorzieningen veilig verblijf lopen vaak weg. Wanneer de maandcommissarissen aan de jongere vragen waarom ze zijn weglopen dan zijn de redenen divers: ze willen naar hun familie of vrienden, ze willen meer vrijheid, ze willen een normaal leven leiden, zoals hun vrienden. De voorzieningen gaan op verschillende manieren met fugue om. Sommige voorzieningen treden sanctionerend op, en volgt op de fugue sowieso een strak regime om structuur bij te brengen. Andere voorzieningen grijpen de fugue aan als aanzet tot gesprek of kans om verbinding te maken met de jongeren. Waarom loopt de jongere weg? Naar waar loopt hij weg en waarom? Wat trekt hem of haar aan?
- En het laatste voorbeeld, is het meest gevoelige voorbeeld. Een aantal ernstige incidenten hebben zich voorgedaan in 2023 in voorzieningen veilig verblijf. In de verslagen van de maandcommissarissen is de onmacht van de voorzieningen en het gebrek aan ervaring om met crisissituaties om te gaan te lezen. Een meisje vertelde bijvoorbeeld aan haar maandcommissaris dat er in haar voorziening gedreigd wordt met het opbellen van de politie wanneer een situatie dreigt te escaleren. De voorziening doet beroep op de politie om de incidenten aan te pakken.

In een ander voorziening heeft zich een zeer ernstig incident voor met melding aan het Agentschap Opgroeien omdat de crisis faliekant had kunnen aflopen. De jongere die betrokken was bij het incident kreeg excuses en alle zorg en nazorg die nodig waren. Iedereen van de voorziening was er hart van in. Iedereen wilde al het mogelijke doen om dit in de toekomst te vermijden. De directeur stuurde de aanpak van crisissituaties in zijn voorziening onmiddellijk bij.

De voorbeelden tonen aan hoe noodzakelijk het is dat voorziening veilig verblijf bij elkaar moeten kunnen aankloppen – en dit in alle kwetsbaarheid - om ervaringen en expertise te delen in de aanpak van ernstige crisissituaties. En tonen ook aan hoe de overheid straffer moet inzetten op de randvoorwaarden die de intersectorale richtlijnen vrijheidsbenemende maatregelen naar voor schuiven.

De commissie vraagt aan de Vlaamse overheid en de voorzieningen veilig verblijf om nog meer in te zetten op coaching, intervisie en expertise-uitwisseling en dit met respect voor kwetsbaarheid.

Niet elke voorziening moet op dezelfde manier werken, maar de rechten van jongeren moeten wel gerespecteerd worden.

Vlaams detentiecentrum heeft een eigen snelheid

Een tweede verschil in snelheid die de commissie vaststelt, is de zorg en de bejegening van de uit handen gegeven jongeren in het Vlaams detentiecentrum in Beveren.

De commissie vraagt om een evaluatie van het Vlaams detentiecentrum.

Het detentiecentrum startte begin 2021. De commissie vraagt zich af of de integratie van het detentiecentrum in de gevangenis van Beveren de gewenste resultaten oplevert.

Over hun recht op onderwijs heeft de maandcommissaris van de jongeren geen enkele klacht gehoord. Integendeel. Er was alleen maar lof. De leerkracht slaagde erin om een goede samenwerking met de oude school van één jongere op te bouwen en drie jongeren legden vóór de zomer (gedeeltelijk) examens af en zijn geslaagd dankzij de grote support van de leerkracht.

Maar de commissie stelt vragen bij de instroom van jongeren met zware psychiatrische problemen. ***Riskeert het uit handen geven een poort tot internering te worden?*** Uit handen geven kan enkel bij jongeren die toerekeningsvatbaar zijn. Toch verbleef er een jongere met een zware psychiatrische problematiek, de jongen liep gebukt onder zijn trauma's en zijn psychiatrische problematiek. Hij werd geïnterneerd en over geplaatst naar de psychiatrische annex van een volwassengevangenis in Brussel. Iedereen die zorg droeg voor de jongeren in het VDC was er het hart van in.

En de commissie blijft vragen stellen bij het gebrek aan aandacht voor het detentie-traject van de jongeren met perspectief op re-integratie. De commissie herhaalt zijn bezorgdheid van vorig jaar. Ook in het vorig jaarverslag noteerde de commissie opmerkingen van jongeren die zich aan hun lot overgelaten voelen. Jongeren voelen zich niet gehoord en niet ondersteund door de dienst die zorg moet dragen voor hun detentie-traject mét perspectief op re-integratie.

Gemeenschapsinstellingen in volle beweging

En de derde snelheid die de commissie ziet, is de beweging waarin de gemeenschapsinstellingen zitten. Er zijn hardnekkige knelpunten die blijven bestaan in de gemeenschapsinstellingen.

- Zoals de vele kamermomenten
De commissie ziet dat de gemeenschapsinstellingen met de richtlijnen vrijheidsbenemende maatregelen aan de slag gaan, maar de jongeren blijven de nood aan minder én kortere kamermomenten uitdrukken. Ze zijn extra gevoelig voor kamermomenten die plots worden opgelegd of kamermomenten die eerder starten of langer uitlopen.
- Jongeren blijven vragen stellen bij de vele regels. Sommige regels zijn ooit in het leven geroepen als antwoord op een incident of de aanwezigheid van een jongere. Lang nadat de aanleiding is weggefallen blijven ze nog gehanteerd.
- Jongeren hebben behoefte aan een knuffel en vertrouwde gezichten. Of ze wensen meer in dialoog te kunnen gaan over de dagindeling, regels, zakgeld en het gsm-gebruik.
- En bij de 'afzondering onder dwang' blijft de commissie vragen stellen.
Maandcommissarissen horen verhalen over geweld door politie of begeleiding wanneer een jongere naar de afzonderingskamer wordt gebracht.
Jongeren vertellen dat ze op die momenten hun begeleiders niet meer herkennen: *'Hun zijn hun niet meer'*, zegt een jongere.
En de begeleiders vertellen aan de maandcommissarissen dat ze vroeger meer tijd hadden om te bekomen na een incident, meer tijd hadden om positieve interacties met de jongere opnieuw te kunnen opbouwen na een incident.

We vragen aan de overheid om de gemeenschapsinstellingen te (blijven) ondersteunen in de preventie en de toepassing van afzondering en te zorgen voor een optimale en gedifferentieerde personeelscapaciteit.

Maar zoals gesteld, de commissie ziet ook gemeenschapsinstellingen in volle beweging. Bijvoorbeeld. De maandcommissarissen noteerden een grote variatie aan ontspanningsactiviteiten met onder andere rappen, bowlen, schrijfkampen, looptraining, boksen, muren met graffiti beschilderen, springkastelen, een survivalrun en een quiz. Ze hoorden vertellen over vrijetijdsactiviteiten op en buiten de campus, samen met begeleiders, externen en vrijwilligers.

Vooral tijdens vakantieperiodes doen begeleiders extra inspanningen, met voetbaltoernooien, of kajak- en zwemuitstappen. Voor veel sport- en vrijetijdsactiviteiten werken voorzieningen samen met externe organisaties en vrijwilligers.

De hervorming in het onderwijsproject kan op grote bijval rekenen. In één voorziening loopt een pilootproject. Het onderwijs is hervormd waardoor jongeren nu een voltijds lessenrooster hebben met een programma dat meer op maat van de jongere gesneden is.

Verschillende jongeren vertellen aan de maandcommissarissen dat ze dit fijn vinden, omdat het aansluit bij een gewone school

In de voorziening waar het onderwijs campusoverschrijdend georganiseerd is, mogen sommige jongeren die verplaatsingen alleen doen. Ze zeggen aan de maandcommissarissen

te genieten van die momenten van zelfstandigheid, van het gevoel dat hun wereld weer een beetje groter wordt, en te genieten van het vertrouwen dat ze krijgen van de begeleiders die hun die verantwoordelijkheid geven.

De commissie hoopt dat de gemeenschapsinstellingen op de ingeslagen weg verder gaan en in beweging blijven en dat ze op een overheid kunnen blijven rekenen om die dynamiek vanuit het welzijn van de jongeren en hun rechten te kunnen verder zetten.

Ik was mijn uiteenzetting begonnen met een citaat van mevrouw Massoels en ik eindig de voorstelling van het jaarverslag er graag mee af.

Blijf de context van de jongere zien.

Blijf de jongere zien en zijn verhaal met zijn blessures of zijn thuis die kampt met een gebrek aan draagkracht.

Blijf realiseren dat een gesloten context a priori druk legt op de relaties tussen mensen.

En blijf kritische kijken naar geslotenheid als antwoord op wangedrag van jongeren ook al hebben ze een delict gepleegd of ook al leggen hun gedrag en hun problemen een grote druk op het leefklimaat in de voorzieningen. We moeten het welzijn van de jongeren en hun rechten blijven vooropstellen

Ik dank jullie voor de aandacht.

Leen Ackaert

Secretaris ad interim van Commissie van Toezicht voor Jeugdinstanties